

STÅNGENÄSETS FÖRSTA BARNMORSKA ANFÖLLS AV VARGAR PÅ "BRASTE HE".

Av

Sven Rydstrand

Barnmorskorna på den svenska landsbygden försvinner. I ungefär 100 år har de bedrivit sin verksamhet ute i bygderna, men nu för tiden blir det inte mycket att göra för dem där. Ty det är så gott som allmän sed, att barnaföderskorna åker in till närmaste stad, då de skall föda sina barn. Det är dock måhända tvivelaktigt, om detta är någon utveckling i rätt riktning. I varje fall har landsbygden genom denna anordning blivit en aning fattigare, det man nog inte förneka. Ty ingen blir ju egentligen född i sin hemort.

Men barnmorskorna på landsbygden hade förvisso inte några sötebrödsdagar i en gångens tid. De levde och arbetade ju ofta bland ett fattigt och ohyfsat släkte och de hade i många fall att kämpa en nästan förtvivlad kamp mot fördomar och vidskeplighet av olika slag. Vi kan nu knappast tänka oss till i vilken situation de var ställda, men traditionen har bevarat ett och annat om dem. Och vad som här skall berättas om en barnmorska på Stångenäs i Bohuslän, finner säkerligen många motsvarigheter runt om i vårt land.

Den första examinerade barnmorskan i Bro och Brastads socknar hette Karolina Hansdotter och var bördig från östergården vid Holma i Brastads socken. Hennes fader var ryktaren Hans Eriksson på Östergården. Karolina föddes där år 1828, och efter nödig skolundervisning, troligen på Holma herrgård, blev hon år 1853 antagen som elev vid den nyinrättade barnmorskeanstalten i Göteborg. Här fick hon examen som barnmorska år 1855. I november samma år erhöll hon anställning som barnmorska i Bro och Brastads socknar. Här blev hon den första inom denna yrkesgrupp, som hade examen.

Barnmorskans lön vid denna tid uppgick inte till fullt 200 kronor om året. Bro socken betalade 78 kronor till henne och Brastad socken några kronor mer. Dessutom erhöll barnmorskan på förmögnare ställen en viss-liten summa för varje barn som hon hjälpte till världen. Men hon måste hålla sig själv med bostad, mat och bränsle, och det synes alltså som om hon måste ha levat under ganska blygsamma förhållanden. Detta i synnerhet som hon inte kunde ha någon bisyssla.

Det var i regel rätt mycket att göra för en barnmorska vid denna tid på Stångenäset. I Bro socken föddes sålunda vanligen 50-60 barn varje år, och i Brastads socken var födelsetalet ungefär liknande. Ofta fick Karolina Hansdotter tjänstgöra även i Lyse socken, så vitt hon hade tid. Det bestämdes, att hon skulle vara bosatt på gränsen mellan Bro och Brastad, så att alla skulle ha lika långt till henne. Hon inhystes därför den första tiden på gården Grytan under Immestad, där hon bodde hos hemmansägaren Hans Petter Johannesson. Hon blev sedermera gift med folkskolläraren i Bro, P. M. Rydstrand, och flyttade år 1868 till Bro skolhus. Hon tjänstgjorde dock som barnmorska i Bro socken ännu i många år därefter. Vid sin död år 1900 var hon bosatt på gården Störreberg.

En paragraf i ett kommunalstämmoprotokoll i Bro från den 28 dec. 1864 lyder på följande sätt:

"Enligt kommunalstämmobeslut den 25 okt. 1864 bestämdes, att barnmorsketjänsten skulle genom kommunalnämndens försorg annonseras ledig med de lönevillkor och åligganden, som är bestämda för nuvarande barnmorskan, och enl. beslut den 25 okt. 1863, att Barnmorskan Karolina Hansdotter skulle för år 1864 från årets början hava 1 Riksdaler, 50 öre av varje helt förmedlat hemman, och i förhållande därefter av större eller mindre delar, att jämte övriga 1864 års kommunalutskylder uppbäras under samma skyldigheter och bestämmelser i övrigt, som äro stadgade i kontraktet med henne den 22 november 1855."

Av detta utdrag synes framgå, att barnmorskan hade sagt upp sin anställning eller begärt högre lön, fastän det inte anges i protokollet. Någon ändring blev det dock inte den gången vare sig med lönen eller personen.

Fortskaffningsmedlet vid denna i tid var i huvudsak hästskjuts, och det blev alltså barnmorskans lott j att kuska omkring på de dåliga vägarna nästan i det oändliga. Men mångenstans fanns det inga körbara vägar alls till avlägset liggande gårdar och torp. Då fick även barnmorskan gå till fots. Mången gång kom budet om en ny världsmedborgares ankomst mitt i natten. Ja, det hände inte så sällan, att det en svår yrvädersnatt kom bud efter barnmorskan från flera olika håll. Då sattes ju hennes krafter på mycket hårda prov. Några gånger under hårda vintrar på 1850-talet råkade hon ut för vargar under sina nattliga färder. En gång hände detta på den s.k. "Braste he", dvs. den lilla slätten strax, söder om Brastads gamla kyrkogård. Vargarna sprang tvärs över vägen och ville kasta sig över hästen. Men barnmorskan befallde körsvennen att stanna; varefter hon gick

ur släden och jagade bort vargarna. Hon hade hört talas om, att de var rädda för lukten av människor, och det såg så ut, ty de kom inte tillbaka mera. Men hästen satte god fart sedan och de åkande vågade inte se sig om, förrän de nått närliggande gårdarna. Det var kusligt på sådana nattresor många gånger.

En annan olägenhet för barnmorskan här ute var svårigheten att kunna komma i kontakt med läkare. Detta gjorde, att barnmorskan många gånger måste påtaga sig arbete och ansvar, som hon egentligen inte hade rätt till. Men ofta stod liv på spel, och det gällde att kunna handla kvickt och rätt. Ofta blev hon orättvist bedömd. Barnsjukdomarna vid i denna tid var också mycket vanliga, och barnadödligheten var stor. Som exempel kan nämnas, att under två månader år 1861 dog 20 barn under 3 år i Brastads socken. De flesta av dem dog av kikhosta.

Men barnmorskan skulle inte bara hjälpa barn till världen. Hon var också, skyldig att ”koppa” och ”åderlåta” samt laga till medicin av läkande örter, sätta s, k. ”Spansk Flugan” och mer sådant, som numera är nästan totalt bortglömt och förresten i lag förbjudet. Hon fick ha en hel mängd blodiglar till hands för att kunna sätta dem på folk, som fått tandvärk, och hon skulle kunna ”stämna blod” och draga en led rätt då så behövdes. Ja, det var mycket annat också, som barnmorskan måste ta itu med. Hon fick i stort sett tjänstgöra såsom både läkare, sjuksköterska, barnmorska och hemvårdarinna på samma gång. Och ingen skall tro, att j det räckte med åttatimmarsdag.

Till herrgårdarna och till de förmögna bondehemmen var det naturligtvis alltid trevligt att komma för en barnmorska. Där var ju allting i ordning, och där vankades också litet extra ersättning. Men i de fattiga torpare- och backstuguhemmen kom hon i omedelbar kontakt med den bistra nöden. Mångenstädes hade dessa människor det så fattigt vid mitten av 1800-talet, att de ingenting; hade att kläda på det nyfödda barnet, då det kom. Ja, ofta hade de inte ens ordentliga sängkläder utan låg i halm. Ofta måste därför barnmorskan dela med sig av sitt eget lilla linneförråd, ty hon hade ju ett visst ansvar för att de nyfödda inte blev vanvårdade. Det kunde dock givetvis inte undgås att så ändå många gånger blev fallet, ty avstånden var för stora på den tiden, och barnmorskan hade för mycket att göra. Hon kunde inte hinna med att besöka alla ställen, så ofta som det hade varit önskvärt. Och hon hade det ej heller så gott ställt i ekonomiskt avseende, att hon kunde hjälpa alla som var i behov av hjälp. Och det var en omständig procedur att få ut någonting av kommunens fattighjälp på den tiden.

Inte minst maten var det ganska dåligt beställt med i dessa trakter omkring mitten av 1800-talet. Merendels hade man ingen mjölk under vintrarna annat än på de större gårdarna, och det betydde, att torpare, backstugusittare och även mindre bönder fick vara utan både mjölk, smör och ost m.m. under stora delar av året. Brödet var också uselt. Oftast blev det bara havrekaka, som fick ätas tillsammans med potatis och sill eller gammalt salt fläsk i de bästa fall. För barnen blev en sådan kost inte alltid så hälsosam.

Men var födan skral, kunde man trösta sig med brännvin, ty den varan synes inte ha saknats i något hem. Barnmorskan hade därför mycken kamp att utstå mot spritmissbruket, som frodades tillsammans med sjukdomar, smuts och annat elände. Både män och kvinnor drack brännvin i vardagslag. Det var billigt och lätt överkomligt, men man slöade till därav och blev oförmögen till ordnat arbete. Kvinnorna misskötte därför ofta sina hem och barnen. Smutsen och ohyrn hotade att taga överhand, detta dock inte blott bland fattigare folk.

Här hade barnmorskan mycket svåra, ja, nästan oöverstigliga hinder att kämpa emot för en förbättrad folkhälsa. Men det värsta var, att det ansågs för högfärd och nära nog för synd att tvätta sig ren och hålla sig snygg. Inte minst vissa religiösa riktningar ville länge göra sådana åsikter gällande. Ohyrn ville man inte utrota, ty man ansåg, att särskilt loppor och löss var nyttiga för kroppen. Nästan alla barn hade ohyra på sig, då de kom till skolan vid mitten av 1800-talet.

När barnmorskan påtalade detta förhållande i gårdarna och försökte att få utrotat lössen hos kvinnorna, trodde folk naturligtvis att hon inte var riktigt klok. Man ansåg, att det helt enkelt inte gick att bli av med ohyrn, liksom man inte heller kunde bli av med råttor och möss. Det var naturens ordning och skulle så vara, menade man. Inte kunde en bondmor eller torparekärning få vara lika fin som en stadsdam, ansågs det. Nej, då skulle folk säga, att de blivit högfärdiga och galna. Och det skulle bli värre än allt annat.

Ja, under sådana förhållanden fortsatte barnmorskan sin ojämna strid emot orenligheten och vaneföreställningarna, och hon fick hjälp av den allt mer och mer tillväxande folkskolan. Det blev ju lyckligtvis också de nya idéerna som segrade i det långa loppet, även om inte de första pionjärerna fick se något större resultat av sitt arbete. Men vi kan gott skänka en tacksamhetens tanke till de första barnmorskorna på landsbygden, ty de var pionjärer på ett i dubbel mening livsviktigt område

